

Evropské právní dějiny

Moderní kodifikace

Ladislav Vojáček

Kodifikace – zákon – zákoník

- = velký a soustavný legislativní celek, resp. rozsáhlý zákon komplexně zahrnující právní normy určitého právního odvětví (či oblasti práva)
- zákon a zákoník poměrně nové pojmy
- zákoník = obsáhlý, komplexní zákon = synonymum kodifikace
- (u nás dříve „práva“)

Tradičně kodifikovaná odvětví

- občanské (soukromé) právo
- trestní právo
- obchodní právo
- občanské soudní řízení
- trestní řízení

Soukromé a občanské právo

- dnes: „soukromé právo“ nadřazené „občanskému právu“
  - v 18. a 19. století tyto pojmy v podstatě splývaly
- ■ OZ dnes: koncentrace na majetkové vztahy
- OZ dříve: komplexně soukromé právo = i pracovní právo a rodinné právo

Předchůdci velkých kodifikací – starověk

- soupisy obyčejového práva
  - sumerské zákony krále Urnammu (konec 3. tis. př. n. l.)
  - akkadské Bilalamovy zákony (zač. 2. tisíciletí)
  - Chamurappiho zákoník (začátek 2. tisíciletí)
  - egyptské hepu (hep)
  - izraelská Kniha smlouvy z 9. nebo začátku 8. st. př. n. l.
  - *Lex duodecim tabularum*
- Edictum perpetuum Hadriani (kol. 130 (Salvius Julianus))
- Corpus iuris civilis (*Tria volumnia, CIC*)

Předchůdci velkých kodifikací – středověk a počátek novověku

- *leges barbarorum* (*Lex Salica*)
- *Libri feudorum* (pol. 12. st.)
- zemské zákoníky (např. *Maiestas Carolina* Karla IV., Vladislavské zemské zřízení)
- specifický český Koldínův zákoník
- *Constitutio criminalis Carolina* (1532)
- kodifikace kanonického práva (CIC)

Corpus iuris canonici (1140 až 1500)

= šest velkých sbírek

- Decretum Gratiani
- Liber extra
- Liber sextus
- Clementinae (constitutiones)
- Extravagantes Ioannis Papae XXII.
- Extravagantes communes

Funkce starších kodifikací

- *„jasné, správne a úplné porozumění právu“*, ale i
- odraz moci a reprezentace
- později nástroj i výsledek soupeření
  - mezi panovníkem a stavy
  - mezi stavy navzájem

Zdroje moderního občanského práva

- přirozenoprávní koncepce
- recipované římské právo
- městské právo

Přirozenoprávní škola a kodifikace

- velmi stará idea hledání správného práva jako korektivu platného práva
- zdroj v Boží vůli, přírodě či rozumu
- od 17. století racionalistické pojetí
  - = rozumově lze poznat a také je systematicky uspořádat obecně platná a nadčasová právní pravidla
  - = východisko osvícenských kodifikačních snah

„Věčné přirozenoprávní pravdy“

- právo má být spravedlivé
- všem měřit stejně
- má splňovat požadavek ekvity
- odpovídat podmínkám země, pro kterou je vydáno
- má být jasné a srozumitelné

Přirozenoprávní myšlení („právnícké“)

- Hugo Grotius (1583 – 1645, *Mare Liberum*, *De iure belli ac pacis* (O právu války a míru))
- německá trojice Samuel Pufendorf (1632 – 1694), Christian Thomasius (1655 – 1728) a Christian Wolff (1679 – 1754) = soukromoprávní témata
- Immanuel Kant (1724 – 1804) – ovlivnil řadu právních vědců i celých právních škol

Kodifikační aktivity na území římsko-německé říše

- ne celoříšské zákoníky, ale pouze v jednotlivých zemí
- **Codex Maximilianeus Bavaricus Civilis** (CMBC, 1756)
- **Allgemeines Landrecht für die preussischen Staaten** (ALR, 1794)

Codex Maximilianeus Bavaricus Civilis (1756)

- pouze soukromé právo
- nebyl výlučný
- přirozenoprávní vlivy jen okrajově

Allgemeines Landrecht für die preussischen Staaten (1794)

- Carl Gottlieb Svarez (Schwarz)
- dvě části
  - I. věcná práva (zahrnující i právo obligační jako způsob nabývání vlastnictví)
  - II. postavení jednotlivce ve společnosti: v rodině a domácnosti, ve společenských skupinách (profesních i politických), poměr jednotlivce a státu

„Velké“ kodifikace občanského práva

- římskoprávní tradice (základní stavební kámen každého občanského zákoníku)
- ovlivnily i právní vývoj jiných zemí
- přirozenoprávní kodifikace
  - Code civil (CC; 1804)
  - Všeobecný občanský zákoník rakouský (ABGB; 1811)
- novější „pandektistické“ kodifikace
  - německý Bürgerliches Gesetzbuch (BGB; 1896)
  - švýcarský Zivilgesetzbuch (1907, 1911)

Systematika občanskoprávních kodifikací

■ přirozenoprávní kodifikace:

- v podstatě Gaiova systematika
- = práva osobní a věcná, způsoby nabývání vlastnictví

■ BGB a částečně i švýcarský ZGB:

- propracovanější pandektní systém (Georg Arnold Heise v roce 1807)
- = obecná část, právo věcné, závazkové, rodinné (manželské) a dědické

Principy občanskoprávní úpravy

- rovnost před zákonem
- ochrana (soukromého) vlastnictví
- smluvní svoboda

Přirozenoprávní kodifikace

- římskoprávní tradice
- Code civil (CC, 1804)
  - revoluce a následné události
  - první konzul Napoleon Bonaparte (1769 – 1821)
- rakouský občanský zákoník (ABGB, 1811)
  - osvícenství (osvícenský absolutismus)

Hlavní rysy přirozenoprávních kodifikací

- výlučnost
- úplnost, jednotnost a obecná závaznost
- uplatnění principů svobody, rovnosti a svrchovanosti

Výlučnost

- působily jako hlavní pramen práva, ne subsidiárně
- zvyklosti či právní zásady se uznávaly pouze, pokud se jich zákon dovolával (*secundum et intra legem*)
- neuznávala se ani soudcovská tvorba práva
= primát psaného práva

Úplnost, jednotnost a obecná závaznost

- v zásadě celé soukromé právo
- nebyly partikulární ani územně, ani stavovsky
- vyvrcholení unifikačních a centralizačních snah v právu

Svoboda, rovnost a svrchovanost

- ústřední princip svobody se odrážel i v systematice (svoboda osobní, vlastnická a smluvní)
  - ochrana/nedotknutelnost vlastnictví
  - smluvní volnost (autonomie vůle)
- formální rovnost před zákonem (dobově ovšem pouze pro muže)
- X princip svrchovanosti = nadřízené postavení jedné osoby nad druhou (= původně především „*pro otce rodin, pány a statkáře*“)

Code civil des Français (CC, CN, 1804)

- vznikl poměrně rychle (1800 – 1804)
- významní právníci ještě předrevoluční éry (Tronchet, Maleville, **Portalis** a Bigot de Préameneau) + **Napoleon Bonaparte**
- nepřijaté návrhy z let 1793 až 1797 /Jean Jacques Régis de Cambacérès (1753 – 1824)/
- přesnost a jasnost vyjadřování (oceňována i stylistická a literární stránka)

Code civil (1804)

- Úvodní titul. **Všeobecně o uveřejnění, účincích a užití zákonů** (čl. 1 – 6)
- Kniha I. **Osoby** (čl. 7 – 515)
- Kniha II. **Věci a různé modifikace vlastnictví** (čl. 516 – 710)
- Kniha III. **Různé způsoby nabytí vlastnictví** (čl. 711 – 2281)

Úprava rodinného práva

- „nejslabší“ místo zákoníku
- zrovnoprávnění
  - manžela a manželky v letech 1965 a 1985
  - matky a otce v letech 1970 a 1987
  - manželských a nemanželských dětí v letech 1964 a 1972

Uplatnění zákoníku

- bývalé francouzské, belgické a španělské kolonie
- sféra napoleonských výbojů /levý břeh německého Porýní, Lucembursko, Nizozemí (včetně Belgie), Varšavské knížectví, části Itálie a Švýcarska
- pod jeho vlivem občanské zákoníky v Rumunsku 1863, Itálii 1865, Portugalsku 1867, Španělsku 1888
- latinskoamerické země (zvl. Bolívie 1830 a Kostarika 1841, Peru 1852, částečně také Chile 1855)
- africké země (zvl. severoafrické)
- četné země Blízkého východu a jihovýchodní Asie
- zákoníky státu Louisiana (1808, 1825 a 1870) v USA a provincie Quebec (1865) v Kanadě

Všeobecný občanský zákoník (ABGB) – příprava

- novelizace prvního dílu občanského zákoníka (1791) – J. B. Horten
- Západohaličský zákoník – K. A. Martini
- Všeobecný občanský zákoník (ABGB; č. 946/1811 J.G.S.) – F. Zeiller

ABGB – charakteristika

- vyhlášen císařským patentem č. 946/1811 J.G.S.
- pro všechny země rakouské, tj. mimo země koruny Uherské
- 1502 paragrafů
- oceňován pro svůj filozofický základ (Zeiller)
- *„jednotná, celistvá a jasná výstavba a obsahová náplň“*

ABGB – struktura

Úvod (O občanských právech vůbec)

1. Práva osob

2. Práva k věcem

2.1 Věcné a dědické právo

2.2 Závazkové právo

3. Společná ustanovení (zajištění práv, změny a zrušení práv a závazků, promlčení a vydržení)

Odkazy na přirozené právo

- ne mnoho, ale dodávají mu jeho nezaměnitelný rozměr
- 16: *„Každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva, a jest ho tedy považovati za osobu. Otroctví nebo nevolnictví a výkon moci k nim směřující nejsou v těchto zemích dopuštěny.“*
  - využíván jako základní interpretační pravidlo u řady ustanovení zákoníku.
- 7 ukládá soudci, aby v případě nejasností pozitivního práva rozhodl *„podle přirozených zásad právních“* (*„nach den natürlichen Rechtsgrundsätzen“*)

Bürgerliches Gesetzbuch (1896)

- jiná legislativní technika
- zcela nová systematika
  - 1. kniha **Všeobecná část** (§ 1 – 240)
  - 2. kniha **Závazkové vztahy** (§ 241 – 853)
  - 3. kniha **Věcné právo** (§ 854 – 1296)
  - 4. kniha **Rodinné právo** (§ 1297 – 1921)
  - 5. kniha **Dědické právo** (§ 1922 – 2385)

Zivilgesetzbuch (1907)

- dva samostatné zákony (celkem 2163 čl.)
- vlastní zákoník
  - 1. kniha **Právo osob** (čl. 11 – 89)
  - 2. kniha **Rodinné právo** (čl. 90 – 456)
  - 3. kniha **Dědické právo** (čl. 457 – 640)
  - 4. kniha **Věcné právo** (čl. 641 – 977)
- 5. kniha **Závazkové právo** (čl. 1 – 1186)
- propojení občanského a obchodního práva
- uplatnění v Turecku

Kodifikace trestního práva

■ Francie:

- trestní zákoník z roku 1791
- Code pénal (1810)

■ Německo:

- pruský trestní zákoník (1851)
  - ➡ spolkový trestní zákoník ➡ Německý trestní zákoník (1871)
- trestní řízení (1849) + trestní řízení (1877)

Rakouské kodifikace trestního práva

- Trestní zákoník Josefa I. (1707/1708)
- Constitutio criminalis Theresiana (1768/1869)
- Trestní zákoník Josefa II. (1787)
- Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích (1803)
- trestní zákoník 1852 (+ vojenský TZ 1855)

Trestní zákon z roku 1852

- = modernizující revize hmotněprávních ustanovení zákoníku z roku 1803
- dva díly:
  - o zločinech
  - o přečinech a přestupcích
- liberální zásady (zákonnost, zákaz retroaktivity)
- pregnantní formulace skutkových podstat
(X přežívání dobou překonaných institutů)